

Dayka Margithoz

- szerepekről,
- emlékekről,
- színjátszásról,
- barátokról

Dayka Margit nemcsak a színpadon és filmen lép meg minden alkalommal az újdonság varázsával, hanem akkor is, amikor négy szemközt diskurálunk vele. Mindig más-más arculatát fedezzük föl, szeretjük meg. Egy kicsit fojtott hangon, piano beszél, érzelmi kitörései sem hangosak, mondatainak árnyalt zeneisége gondolataihoz, képzeletéhez igazodik. Fejét félrehajítja: egy-egy elharapott szöveget kezének apró, kecses gesztusával egészíti ki, mintha kevesellné a szavak erejét, hogy kifejezze velük, mit is érez, mi fűti, mi foglalkoztatja.

— Szobájában mi ez az érdekes szerkezetű kerek párnaféle, a rajta csüngő papálcikákkal?

— Csipkeverő. Egy kedves nő jár hozzám, ő tanít a csipkeverés fortélyára. Ha nem is csinálom majd re-

mekműveket, arra törekszem, hogy új filmszerepemben mozdulataim illúziót keltsenek, hitelesnek látszódjanak.

— Milyen filmszerepre készül?

— Fekete István Ballagó idők című írását Fejér Tamás filmesíti meg, ő a rendezője is. Szeretem a történetet, csupa költészet, áradó emberszeretet. S örülök, mert együtt szerepelek benne Tolnay Klárral, Makay Margittal, Patkós Irmával, Páger Antalal. Én egy bájos kis dédnagymamát játszom, aki rég nem él már, de meglelevenedik unokája képzeletében.

— Így hát a dédnagymama csipkeverő. Néhány emlékezetes tündöklését láttuk az elmúlt időkben. A Szindbád Majmunkáját, az Abelard és Heloise Godric nővérét, a tévé képernyőjén Nagy Lajos egyik novellájának idős asszonyát, a Lili bárónő egy groteszk nőalakját. Melyiket szerette legjobban?

— Mindegyiket. De a Fekete macskát nem említette. És A bohóc feleségét sem, pedig ezt különösen szerettem, hiszen én öreg bohóc vagyok. Erre akkor döbbsentem rá, amikor a Rivelseket láttam. Aki valaha is látta az öreg Rivelt, csakis órá akar hasonlítani.

— Van, aki inkább Greta Garbóra.

— Garbo nem az én világom. Rivels szépséget, emberséget, tisztaságot, hitet testesít meg számomra. Dehogyan lehet őt utánozni, de a drámaiságát, a bohócságát szeretném magamba szippantani.

— Mit nevez bohócságnak?

— Azt, hogy amikor őt nézem, a megrendüléstől a könnyem folyik és közben kipukkadok a nevetéstől. Ilyen volt Latabár is, a Gerolsteini nagyhercegnőben úgy elbűvölt, hogy egyszerre zokogtam is, nevettem is.

— Mindig sikeres színész volt, de népszerűsége az utóbbi években nőtlen nő, vajon hogyan élte át pályáján a szerepköri változások korszakát zökkenés nélkül, magától értetődő természetességgel?

— Az úgynevezett szerepköri váltás problémái számomra ismeretlenek. Nagyon fiatal színész voltam még, amikor a kolozsvári színház színpadán egy francia vígjátékban Neményi Lili nagynénjét, vagy mamáját játszottam, s hogy öregítsem magamat, fehérre púderoztam a hajamat. Ezen jól mulattam. Nem sokkal később Móricz Zsigmond darabjaiban már karakter szerepeket osztottak rám. Igen, a színészi pályán épp ezek a karakter szerepek a legtanulságosabbak, legfontosabbak.

— Mikor kezdte a pályáját?

— Fél évszázadnál régebben, hiszen kilenc éves koromban már színpadon játszottam. Közben rikkancs is voltam, mert akkoriban a spanyol influenzajárvány dúlt és tizenkét tagú családkunkat nekem kellett eltartanom. Újságáruházzal jól kerestem, szerettek az emberek, sokat segítettek.

— Milyen volt kislánykorában?

— Előbb dundi, később már-már vézna. A sokat gondolkozó, magába süppedő ember, keveset mozog, azért is hizik. A testsúly, azt hiszem, lelki állapot dolga.

— Mire hiú? Mert külső megjelenésére nem sokat hederített...

— Arra vagyok hiú, hogy mindenben helytálljak. Ahová kerülök, ott örömet szereznek az embereknek.

— S ez mindig sikerült? Emlékszem, voltak olyan évei, amikor rendkívüli művészetét nem becsülték meg kellőképpen...

— Mondjuk inkább úgy, hogy nem tudtak velem mit kezdeni. S akkor idegileg és lelkileg hirtelen elfáradtam, már-már valósággal tehetetlennek éreztem magamat. Mintha kiapadt volna a fantáziám. Az ilyesmi megesik akkor is, amikor túlságosan sokat dolgozom.

— S hogyan alakult akkor az élete?

— Egy időre eltűntem az emberek szeme elől. Azután Szegedre hívtak, és és boldog voltam, mert igazi étellel teli színházba, jófajta nyüzsgésbe pottyantam. Már délelőtt Mozartot próbáltak, a zene, a tánc meg a próza váltotta egymást. Mintha a gyerekkorom Nagyváradra, az akkori Szigligeti Színház támadt volna föl.

— Milyen emlékek fűzik az akkori Szigligeti Színházhoz?

— Tizenhat éves koromban egy évig a Szigligeti Színház főrendezőjének, Hetényi Elemérnek a színiiskolájában tanultam. Utána szerződtek Kolozsvárra. Valamikor jól táncoltam, hiszen Nagyváradon hét évig baletttoztam is, apám balettmester volt.

— A Lili bárónőben láttuk, ma is graciózan táncolt...

— Pedig nehezen emelem podagra rága térdemet...

— Ez mintha a Szindbád hangja volna... Igaz?

— Olykor azon kapom rajta magamat, hogy leveleimet is Krúdy stílusában írom. Nemcsak ma, hanem Szindbádot megelőzőn is. Hiszen Krúdy műveit negyven év óta minden második, harmadik esztendőben betűről betűre újra elolvasom. És ahogy múlik az idő, mindig újabb csodákat fedezek föl bennük.

— De térjünk csak vissza Szegedre... Ott hagytuk félbe, hogy boldogan ment oda... Aztán mi történt?

— Eljártam ott Giraudoux Chaillot bolondját. Én akartam, régi álom volt. Jól éreztem magamat a szerepben, mégsem sikerült. Tévedtem. Már-már összeomlottam, amikor Latinovits Zoltán telefonált, s hívott, játsszak vele a Szindbád-filmben. Megrémültem az ajánlattól. Hátha csalódnak bennem? Aztán mégis elmentem a filmgyárba, s ott a három nagy művész: Latinovits Zoltán, Huszárik Zoltán és Sára Sándor a szeretet légkörében feltámasztották szunnyadó ön-bizalmamat.

— Minden megnyilatkozását elbűvölő önirónia hatja át. Ez születési adottság, vagy az élet későbbi ajándéka?

— Az önirónia úgy támad az emberben, hogy nem hiszi el önmagáról, hogy szent vagy isten. Sok a hibánk, s amikor megpróbáljuk leküzdeni, korrigálni, hirtelen neveltségessé válunk önmagunk számára. Az öniróniát én is fontos elemnek érzem a művészetben, még a legnagyobb drámában is különleges fényeket villant föl. Ezt a légkört persze mesterségesen is meg lehet teremteni a színpadon, de ha a legmélyebb benső világunkból fakad, akkor alighanem magával ragadóbban hat.

— Hogyan őrizte meg azt a különleges képességét, hogy szerepei estéről estére ma is mindig megrendítik?

— Az én számomra nincs más lehetőség, én csakis úgy tudok játszani, ha szerepem minden mozzanatát szívvel-lélekkel átélem. Fiatal koromban annyira ösztönös voltam, valóság-gal eszméletlenül játszottam, olykor még azt se tudtam, hogyan is fejeztem be az első felvonást. Régi módszerem szerint a rendelkező próbára teljes szöveg tudással jelentem meg, de jó sokáig csupán szürkén mormoltam a szavakat, mindaddig, amíg a szerepem véremmé nem vált, s csak azután vettem bele magamat teljes szenvedéllyel az alakításba. Volt rendező, aki ezt kifogásolta, és akkor én az ő tanácsára az ellenkező módszerrel kísérleteztem, rögtön belelendültem, kezdeti sebességgel igyekeztem birtokba venni a szerep lelkét-gondolatát, majd a főpróbáig lassan-lassan lefaragtam a magam túlzottan méretezett lobogásából. Egy ideig így kísérleteztem, próbálkoztam, de aztán rájöttem arra, ez nem én vagyok, ez nem az én igazi lényem, és visszatértem eredeti elképzelésemhez. Persze tudom, a módszerek különfélék, de nem jó, ha kibújunk a bőrünkéből, és mások akarunk lenni, mint amilyenek vagyunk.

Egyébként én csak az együttes munkában hiszek, a színház társasjáték, s egy disszonáns hang, egy rossz gondolat mindent fölborít.

— Pályája kezdetén ki volt a színészi eszményképe?

— Tőkés Anna. De nemcsak a kezdetén, hanem élete végéig. Kislánykoromban hallottam legelőször a hírért, amikor Kolozsvárra szerződött. Mindig sokat szenvedett, nagy megpróbáltatásokat állt ki, de szép volt, akár egy istennő, és hangjának a vi-vőereje, tüze, különleges színezete szívünkbe markolt. Amikor 1929. szeptember 14-én Pestre jöttem, hamarosan jó barátságba kerülünk, pedig mindenben az ellentétem volt. Az én vágyam kezdettől fogva az, hogy ki-tárulkozzam, hogy minél többet adjak magamból, és mindabból, ami az enyém. Ő pedig mindent önmagának akart megőrizni, de hát ki ebben, ki abban lelki örömet. Sosem felejttem el, milyen csodálatos instrukciókat kaptam tőle, őszinte kritikájával mindig sokat segített. És okos volt, minden ellenkező híreszteléssel ellentétben! Láttam sok nagy tehetségű színésznőt, akinek a művészete annyira lenyűgöző volt, hogy valósággal megsemmisültem tőle, olyan parányi lettem, akár a hangya. Tőkés Anna eszményi játéka ellenben fölemelt, lelki-leg feltöltött, mintha hegycsúcsra érkeztem volna, úgy éreztem, tárgy nélkül szívom magamba a friss levegőt. Az ő Gertrudisa és Lady Macbethje örökké felejthetetlen számomra. Az a meggyőződése, hogy a legnagyobb angol Shakespeare-színésznőkkel vetekedett.

— A színészi világban most kiket szeret, kikkel barátkozik?

— Nemigen járok össze senkivel sem. De azt elmondhatom, hogy ki férközött leginkább a szívembe. Mindenekelőtt Latinovits Zoltán, hiszen nagyszerű színész, nagyszerű barát, s ahogy az imént elmondtam, ő állított

talpra, ő adta vissza a hitet önmagamba. Aztán nagyon szerettem Márkus László kedves lényét, sokszínű tehetségét...

— Hogyan él olyankor, amikor nem játszik?

— Kora reggel kimegyek a közeli csarnokba, bevásárolok, itthon megfőzöm az ebédet, a háztartásban tevékenykedem. A csarnokból többnyire betérek az antikváriumba és jó könyvekre akadok. Mert délutánonként sokat olvasok. Most épp Flaubert leveleire került sor, igen nagy élvezettel ismerkedem vele, többet tudok meg róla, mint a regényeiből. Az életrajzokat, levelezéseket, utóiratokat sokkal jobban szeretem, mint a regényeket. A verseket csak magamnak, magamban olvasom. Pódiumon még sosem szavaltam, ezt a fajta izgalmat nem bírnám elviselni.

— Gyakran látjuk az utcán. Ugye többnyire gyalog jár?

— Gyalog, meg villamoson, autóbusszon. Taxis jóformán sohasem. Az utcán sokat tanulok, akarva-akaratlanul figyelem az embereket. Az utca humora, borzalma, számomra mindig elenállhatatlan lelki élmény volt. Szeretem az embereket.

— Ma is ugyanúgy, mint régen?

— Jobban, mint régen, mert mindenben fölfedezem a szeretnivalót és megértem a rosszát, a kellemetlenkedés rugóit. A szeretnivalóságot adottság. Azt hiszem, bennem évről évre fejlődik, gyarapodik ez az érzés. Öregkoromra nem lettem keserű, talán azért, nem, mert ha valamit nem helyeslek, az ellen kézzel-lábbal tiltakozom, nem fojtom magamba a bosszús érzéseket.

— Éjszakánként miről álmodik?

— Mindig arról a szerepről, amelyre készülök. Arról, hogy vajon sikerül-e úgy megvalósítanom, ahogyan szeretném...

Gách Marianne